

20 Ekim Dünya İstatistik Günü

Birleşmiş Milletler, ilk defa 2010 yılının Haziran ayında 20 Ekim'i Dünya İstatistik Günü olarak kararlaştırdı. Her beş yılda bir kutlanması kararlaştırılan gün, 2025'te Birleşmiş Milletlerin 80. kuruluş yılıyla birlikte kutlanıyor. Her yıl farklı bir tema belirlenen gün için bu yılın teması "*Herkes için kaliteli istatistik ve veriyle değişimi yönlendirmek*" olarak belirlendi.¹ Karar, güvenilir ve erişilebilir verilerin yanı sıra kaliteli bilgiye ulaşımın önemini vurgularken, 1947'den bu yana Birleşmiş Milletler' in istatistiklerin analizinde ve yayılmasında üstlendiği kolaylaştırıcı rolü de hatırlatıyor.²

Bu kararlarla birlikte verinin temel bir kamu malı olduğu, bu bağlamda veri olmadan bir karar almanın ya da bir eylem gerçekleştirmenin mümkün olmaması nedeniyle gelişim adaletinin de veri adaleti olmadan sağlanamayacağını vurgulamak gerekiyor. Veri adaleti; veriye ilişkin kaynakların, süreçlerin ve yapıların değerlendirildiği temel etik standartları ifade ediyor. Veri adaleti hedefi ise makul bir yaşam kalitesi için gereken veri ve veri hizmetlerine evrensel erişim talebini vurguluyor. Bu ise veri sistemlerinin kullanıcıları ve geliştiricilerinin, daha adil yenilik ve veri kullanımını yönlendirmek için diğer insanlara, gezegenimize ve ortak geleceğimize karşı olan etkilerini dikkate almaları gerektiğini vurguluyor.³ 2020'de gerçekleştirilen Dünya İstatistik Günü'nün teması "Güvenebileceğimiz Verilerle Dünyayı Bağlamak" olmuştur. Bu tema, 2021'deki 63. Dünya İstatistik Kongresi'nde panelistlere yöneltilen "*dijital çağda resmî istatistiklerin veri kalitesi, toplama yöntemleri ve gizlilik açısından karşılaştığı temel zorluklar ve fırsatlar nelerdir?*" sorusuyla birlikte, güvenilir verilerin önemini bir kez daha gündeme taşımıştı.⁴

Temsil Yanlılığı ve Veri Güvenilirliği

İstatistiksel veriler, temsil edilmesi amaçlanan topluluğu ne ölçüde yansıttıkları kadar değerlidir. Bu noktada özellikle temsil önyargısı (representation bias), karar süreçlerinde önemli sorunlara yol açabilir. Verinin yalnızca belirli bir grubun deneyimlerini ya da belirli bir kesimin davranışlarını yansıtmaması mümkündür, ancak bu verinin sınırlılığı kabul edilmez ve temsil ettiği daha geniş bir gruba genelleştirilmeye çalışılırsa toplumsal gerçekliğin yanlış yorumlanmasına neden olur. Böyle bir durumda, en güvenilir yöntemlerle üretilmiş veriler bile gerçeğin yalnızca sınırlı bir kesitini sunar.⁵

Bilişsel Önyargıların Karar Mekanizması Üzerindeki Etkisi

Belirsizlik altında bilinçli karar vermek potansiyel sonucun iki temel özelliğine dayanır; arzu edilebilirliği ve olasılığı. Rasyonel karar veren birinden mevcut bilgiyi etraflıca ele alması, olayların olasılıklarını ve olası sonuçların potansiyel fayda-zararını dikkate alarak en iyi seçimi yapması beklenir. İkili İşlem Teorisi'ne göre,⁶ insanlar bilgi işlemede iki farklı yol kullanırlar.

- İlk yol (Sistem 1 ile düşünme), hızlı, otomatik, bilinçsiz ve çok az çaba gerektirir. "Sezgisel" kavramı çoğunlukla 1.sistem düşünme yolunu tanımlamak için kullanılır.

Mevcut bilgiye erişimdeki ve bilgi işlem kapasitesindeki sınırlılıklar, sezgisel bilgi işlemeyi verimli bir yol olarak düşündürür. Örneğin, zamanın kısıtlı, konuya ilişkin bilginin ise uzun ve ayrıntılı olduğu durumlarda ya da uygun çözüm yolunun mevcut olmadığı zamanlarda insanlar Sistem 1 düşüncesiyle karar almaya yönelir. Diğer yandan;

- İkinci yol (Sistem 2 ile düşünme), yavaş, bilinçli, planlı, analitik, dikkatli yaklaşım ve çaba gerektirir.

Sistem 2, düşünme ve mevcut bilgileri işlemek için belli bir zamanın ve kaynakların harcanmasına ihtiyaç duyar.

Ancak çoğu durumda insanlar kararlarını büyük ölçüde sezgilerine dayandırarak verirler ve genel anlamda karar verme mekanizması mantık kuralları, olasılık muhakemesi ve sağduyulu düşünce kriterleri ile çelişki yaratabilir.⁷

Bilişsel Önyargılar için Davranışsal Ekonomi ve Nudge Yaklaşımı

Bilişsel kapasite sınırlılıklarının yönlendirdiği sezgisel düşünme insanların kararlarının önemli ölçüde ideal olandan ayrıştığı gerçeğini değiştirmemektedir. İnsanlar bilgiyi değerlendirirken ve bir yargıda bulunurken diğerleri ile benzer ve tipik eğilimler gösterirler. Bu durum rasyonel olmayan bu eğilimin rastgele gelişmekten ziyade sistematik ilerlediğini gösterir.⁷

Bilişsel önyargılar oldukça yaygın ve inatçıdır, insanlar kanıtlarının azlığı ve bilişsel eğilimlerinin farkındalığına rağmen kararlarında son derece özgüvenlidirler. Literatürde yaklaşık 200'e yakın bilişsel önyargı çeşidi vardır. Temsil, onaylama, çapalama, bulunabilirlik önyargısı ve riskten kaçınma en sık karşılaşılan bilişsel önyargılara örnektir.⁷

Toplumda sıklıkla karşılaşılan bilişsel önyargılardan olan temsil yanılgısı veya önyargısı, istatistiksel modellerin yanlış sonuçlar üretmesine; dolayısıyla politikaların, kamu hizmetlerinin veya ekonomik stratejilerin yanlış temellere oturmasına neden olabilir. Bu durum ise, “herkes için kaliteli istatistikler” temasının altını çizdiği kapsayıcılık hedefiyle doğrudan çelişir.

Tam da bu noktada davranışsal ekonomi ve nudge yaklaşımı önemli bir perspektif sunar. Davranışsal ekonomi, insanların karar alma süreçlerinde bilişsel önyargılar, sosyal normlar ve çevresel ipuçlarından nasıl etkilendiklerini inceler. Nudge ise bu bilgileri kullanarak karar ortamını, bireyin lehine olacak biçimde yeniden tasarlamayı önerir. Nudge, insanların kararlarını özgür iradelerini kısıtlanmadan, daha bilinçli ve toplumsal faydayı gözeten yönde şekillendirmeyi amaçlar. Güvenilir ve temsili veriler, nudge müdahalelerinin adil, kapsayıcı, demokratik, etik ve etkili biçimde uygulanmasının ön koşuludur. Aksi takdirde bazı gruplar istemeden dışlanabilir veya müdahaleler etik sorunlar doğurabilir.⁸

Kullanılan verinin hangi davranışları ölçtüğü, hangi grupları içerdiği ve ne şekilde yorumlandığı, müdahalenin etik boyutunu belirler.⁸ Veri temelli nudge uygulamaları, eğer veri yanlış veya eksikse, farkında olmadan belirli grupları dışlayabilir veya mevcut eşitsizlikleri yeniden üretebilir.⁹ Bu nedenle nudge stratejileri, yalnızca davranışsal sezgilere değil, aynı zamanda istatistiksel güvenilirliğe ve veri adaletine dayanmalıdır. Örneğin, enerji tasarrufu, sağlık taramaları veya kamu hizmetlerine erişim gibi alanlarda kullanılan nudge uygulamaları, toplumun farklı kesimlerinden toplanan güvenilir verilerle geliştirildiğinde hem daha kapsayıcı hem de daha etkili olur.¹⁰

Sonuç

Veri ve davranış biliminin bu birleşimi, Dünya İstatistik Günü'nün 2025 temasıyla da doğrudan örtüşmektedir. “Herkes için kaliteli istatistik ve veriyle değişimi yönlendirmek” teması, insan davranışlarını anlamak ve iyileştirmek için veriyi etik biçimde kullanma sorumluluğunu da hatırlatır. Bu bakış açısıyla, nudge yaklaşımı istatistiksel bilginin yalnızca analiz aracı değil, toplumsal farkındalık ve davranışsal dönüşüm aracı olabileceğini göstermektedir.¹¹

Kaynakça

1. United Nations Statistics Division. *World Statistics Day 2025 — Updates*. Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü; 2025. Erişim: <https://unstats.un.org/unsd/wsd/2025/updates.html>
2. United Nations General Assembly. *Resolution adopted by the General Assembly 69/282: Fundamental Principles of Official Statistics*. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Raporu; 2015.
3. Heeks R, Renken J. *Data Justice for Development: What Would It Mean?* Information Development Dergisi. 2018;34(1):90–102.
4. Bailer J, Martinez W. *Official Statistics from the Changing World of Data Science*. Statistical Journal of the IAOS. 2022;38(1):23–36.

5. Shahbazi N, Lin Y, Asudeh A, Jagadish HV. *Representation Bias in Data: A Survey on Identification and Resolution Techniques*. University of Illinois Chicago & University of Michigan; 2023.
6. Kahneman D. *Thinking, fast and slow*. London: Penguin Books; 2011.
7. Korteling JE, Toet A. Cognitive biases. In: Della Sala S, editor. *Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology*. Amsterdam–Edinburgh: Elsevier; 2020. doi:10.1016/B978-0-12-809324-5.24105-9.
8. Schmidt AT, Engelen B. *The Ethics of Nudging: An Overview*. *Philosophy Compass*. 2020;15(4):e12658.
9. Yeung K. *Hypernudge: Big Data as a mode of regulation by design*. *Information, Communication & Society*. 2017;20(1):118–136.
10. OECD. *Behavioural Insights and Public Policy: Lessons from Around the World*. Paris: OECD Publishing; 2017.
11. Reisch LA, Sunstein CR. *Do Europeans like nudges? Judgment and Decision Making*. 2016;11(4):310–325.